

Batı ve Doğu kültüründe karşılaştırmalı bahçe sanatı: Saray bahçeleri

Comparative garden art in Western and Eastern culture: Palace gardens

Dilara Mataracı^{1*}

¹ Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye

Özet: Bahçeler, tarih boyunca yalnızca doğayla ilişkili fiziksel alanlar değil; aynı zamanda kültürel kimliklerin, felsefi yaklaşımların ve estetik ideallerin yansıma mekânları olarak ele alınmıştır. Bu makale, Batı ve Doğu kültürlerinde bahçe sanatının biçimsel, işlevsel ve düşünsel yönlerini tarihsel perspektif içinde karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Batı'dan *Versay Sarayı Bahçeleri* ile Doğu'dan *Yi-He Yuan Yazlık Sarayı* örneklerini merkeze alarak, bahçe tasarımlarının ardında yatan kültürel değerleri, dünya görüşlerini ve doğa algılarını çözümlemeyi hedeflemektedir. Araştırmada nitel yöntem tercih edilmiş; literatür taramasına dayalı olarak tarihsel, etimolojik ve estetik bağlamlar içinde değerlendirmeler yapılmıştır. Seçilen iki saray bahçesi, su öğeleri, yollar ve bitki örtüsü gibi temel tasarım unsurları üzerinden incelenmiş; mimari planlar, görsel malzemeler ve yazılı kaynaklarla desteklenerek karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda her iki kültürde bahçenin simgesel işlevine, felsefi zeminine ve toplumsal temsil gücüne odaklanılmıştır. Elde edilen bulgular, Batı bahçelerinde rasyonel düzenin, simetrinin ve insan merkezli doğa anlayışının egemen olduğunu; buna karşılık Doğu bahçelerinde doğayla uyum, sezgisel yerleşim ve metaforik anlatımın öne çıktığını göstermektedir. *Versailles*, mutlakiyetin ve monarşik gücün görsel ifadesi olarak doğayı disipline ederken; *Yi-He Yuan*, doğanın içsel düzenine saygı gösteren, ruhsal denge ve meditasyonun mekânı olarak kurgulanmıştır. Sonuç olarak bu çalışma, farklı kültürel coğrafyaların bahçeye yüklediği anlamları, bu alanların biçimsel tercihleriyle birlikte ele alarak, çağdaş peyzaj tasarımı için tarihsel ve kavramsal bir kaynak sunmaktadır. Bahçe sanatının yalnızca görsel değil, aynı zamanda düşünsel ve ideolojik bir üretim alanı olduğunu ortaya koyarken, kültürlerarası benzerlikleri ve ayrışmaları da görünür kılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Bahçe sanatı, Sanat, Batı bahçeleri, Doğu bahçeleri, Peyzaj tasarımı, Kültürel kimlik

Abstract: Gardens have historically been regarded not only as physical spaces connected to nature, but also as reflections of cultural identities, philosophical approaches, and aesthetic ideals. This article aims to examine the formal, functional, and conceptual aspects of garden art in Western and Eastern cultures through a historical and comparative perspective. Focusing on the gardens of the Palace of Versailles in the West and the Summer Palace (Yi-He Yuan) in the East, the study seeks to explore the underlying cultural values, worldviews, and perceptions of nature embedded in their design. A qualitative research method has been adopted, based on a comprehensive literature review that encompasses historical, etymological, and aesthetic contexts. The two selected palace gardens are analyzed through key design elements such as water features, pathways, and vegetation. The analysis is supported by architectural plans, visual materials, and written sources. Furthermore, attention is given to the symbolic functions of gardens in both cultures, their philosophical foundations, and their role as expressions of social representation. Findings reveal that Western gardens are characterized by rational order, symmetry, and an anthropocentric understanding of nature, whereas Eastern gardens emphasize harmony with nature, intuitive spatial arrangements, and metaphorical expression. While Versailles represents a disciplined and hierarchical visualization of nature tied to absolutist power, Yi-He Yuan is conceived as a space of inner balance and contemplation that respects the natural order. In conclusion, this study provides a historical and conceptual resource for contemporary landscape design by examining the meanings different cultural geographies attribute to gardens and how these meanings are reflected in their formal choices. It demonstrates that garden art is not merely a visual practice, but also a domain of intellectual and ideological production, revealing both cultural commonalities and divergences.

Keywords: Garden art, Art, Western gardens, Eastern gardens, Landscape design, Cultural identity

Citation: Mataracı, D. (2025). Batı ve Doğu kültüründe karşılaştırmalı bahçe sanatı: Saray bahçeleri. *Uluslararası İletifim ve Sanat Dergisi*, 5(15), 208-223.

Giriş

İnsan, hayatta kalma dürtüsüyle doğaya önce adapte olmuş sonra doğaya şekil vererek onu kendi çıkarları doğrultusunda dönüştürmüştür. Böylece başlayan bahçecilik serüveni tarihi boyunca sürekli değişerek beslenmeden güç gösterisine kadar çeşitli amaçlar ve formlarda yeniden var olmuştur. Tarımın gelişmesiyle değişen bahçe olgusu başlangıçta yalnızca besin yetiştirmek için kullanılan toprak parçası iken bugün, özenle tasarlanmış çiçekli ve süslü dinlenme alanları olarak nesilden nesile aktarılmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak bahçe kelimesinin etimolojik kökeni ve farklı dillerdeki anlamlarına değinilmiş, farklı kültürlerdeki bahçe düzenlemeleri biçimsel açıdan incelenmiş ve sembolik anlamları araştırılmıştır. Bahçenin farklı kültürlerin sanat ve mimari anlayışındaki yerinden kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın asıl konusu olan, Batı ve Doğu bahçelerinde farklı dönemlerde av bahçesi olarak aynı amaçla inşa edilmiş iki ayrı yazlık saray seçilmiş, bu örnekler üzerinden kültürlerin bahçecilik anlayışı karşılaştırılmıştır.

Sözlük anlamıyla bahçe: “ayrı ayrı ya da karışık olarak sebze, çiçek, meyve ağacı yetiştirilen, çevresi çit ya da benzeri bir şeyle çevrilmiş toprak parçası”dır. Bağ-çe küçük çevrili toprak anlamındaki kelime Dilimize Farsçadan geçmiştir. Avesta dilinde vağşa mülk anlamına gelen sözcükten türediği düşünülmektedir. Bazı sözlüklerde verilen iki farklı anlamı daha vardır: “binaların ön, arka, yan kısımlarında veya dört tarafında bulunan, duvar yahut çitle çevrilmiş toprak parçası, bir binaya ait toprak, avlu anlamıyla da karşımıza çıkmaktadır (Nişanyan, t.y.).

Cennet kelimesi de batı dillerinde direkt olarak bahçe kelimesinden türetilmiştir. Eski Farsça’daki pairi-dae-za sözcüğü, Babilce’ye pardisu, İbranice’ye pardes, Yunanca’ya paradeisos daha sonra İngilizce’ye paradise, Almanca’ya paradises, modern Farsça ve Arapça’ya firdevs olarak geçmiştir. Başlangıçta “çitle surla çevril(miş)” sonra, “hükümdara ayrılmış, dışarıya kapalı av bahçesi” olan anlamı giderek “muhteşem bahçe”, cennet bahçesi olarak genişlemiştir (Aytekin, 2013: 5).

Görüldüğü gibi bahçe, etimolojik açıdan bu dünyadaki mülkle, yasayla, şehirle ilgili olduğu kadar öbür dünyadaki cennetle de yakından ilgilidir.

Görsel 1. Bahçe tasarımı MÖ 2000-MS 2000. Erken diyagramlar bahçe türlerini, sonraki diyagramlar ise bahçe stillerini göstermektedir

Batı Kùltüründe Bahçe

Batı kùltüründe bahçe tasarımı, yalnızca estetik bir uğraş değil, aynı zamanda doğaya yönelik düşünsel yaklaşımların mekâna yansımaları olarak değerlendirilmiştir. Rönesans ile birlikte gelişen insan merkezli doğa algısı, bahçelerin düzenlenme biçiminde belirleyici rol oynamıştır. Bu anlayış, özellikle 17. yüzyılda Fransız klasik bahçelerinde açıkça gözlemlenir. Versailles Palace (Versay Sarayı) bahçesi gibi örneklerde doğa, mutlak bir simetri ve düzen anlayışıyla biçimlendirilmiştir. Bitkilerin budanışı, yolların hizalanışı ve su öğelerinin yerleşimi, bütünüyle akılcı ve geometrik bir düzene bağlıdır (Hunt, 2000).

Batı kùltüründe çok farklı bahçe uygulamaları görmek mümkündür. Bununla birlikte Avrupa'da geometrik bahçe türlerinin hakim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü karşılaştığımız örneklerin hemen hemen hepsi, geometrik desenlerin ekstenel simetrisine vurgu yapar. Çiçekler ve bitkiler bile düzenli olarak geometrik simetriye göre kesilmiştir.

“Batı söz konusu olduğunda bahçe, 17. yüzyıla kadar geleneksel sanatların gerisinde kalmış, bu tarihten başlayarak estetik ve felsefi önemi giderek artan bir güçle vurgulanmaya başlamıştır” (Aytekin, 2013: 7).

Bu dönemde bahçeler, yalnızca görsel bir hoşluk değil; iktidarın, bilgi birikiminin ve insanın doğaya hâkimiyet arzusunun bir göstergesi haline gelmiştir. Hunt (2000), bahçenin artık bir “mükemmellik alanı” olarak kurgulandığını ve mimarlıkla sanatın kesişiminde yeni bir ifade biçimine dönüştüğünü belirtir. Bu yaklaşımda doğa, biçim verilebilecek bir maddeye indirgenmiştir.

Görsel 2. Charlottenburg Sarayı, Berlin

18. yüzyılda İngiltere'de gelişen peyzaj bahçesi anlayışı, Fransız modeline kıyasla oldukça farklı bir yönelim sergiler. Burada doğa, doğallığı içinde değerlendirilir. Planlama, simetriye değil manzara etkisine dayanır. Batey ve Lambert (1990), bu tür bahçelerde yürüyüş yapan kişinin sürekli değişen manzara algısıyla karşılaştığını ve bu deneyimin estetik bir tatmin sunduğunu vurgular. Bu değişim yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda düşünsel bir farklılığa işaret eder. Edmund Burke (1757), güzellik ile yücelik kavramlarını ayırırken, yücenin insanı etkileyen bir büyüklük, bilinmezlik ve ihtişam duygusu taşıdığını ifade eder. İngiliz bahçeleri, bu bağlamda, ölçülü güzelliğin ötesine geçerek doğadaki yüce olanın da estetik bir değer

taşıdığını öne sürer. Geçmişin simetriye dayalı düzeninden uzaklaşan bu anlayış, bahçeyi bir düşünsel arayış alanına dönüştürür. Gothein (1991), Batı bahçe tarihinin yalnızca biçimsel evrimi değil, aynı zamanda kültürel ve felsefi değişimlerin de izini sürdüğünü belirtir. Her dönem, bahçeyi doğayla insan arasındaki ilişkinin yeniden tanımlandığı bir zemin olarak ele almıştır.

Doğu Kültüründe Bahçe

Uzak Doğu kültür ve sanatının birikiminin meyvesi olan Çin klasik bahçe sanatları, geleneksel geometrik tarzdan keskin bir şekilde farklıdır ve özgürlük, değişim ve kıvrımlar ile karakterizedir. Doğadan kaynaklanır, ancak doğanın ötesine geçer. Çin halkının doğal güzelliği derinlemesine anladığını gösteren Çin bahçelerinde yapay güzellikle doğal güzelliğin mükemmel uyumu söz konusudur.

Batıdaki bahçe anlayışının aksine Uzak Doğu bahçe sanatı lüks bir yaşam veya zenginliği temsil eden bir araç olarak görülmemiştir. Aksine bahçeler, Uzak Doğu insanının karakterinde bulunan doğa sevgisinin ve özleminin bir parçası olarak kabul edilmiş ve bu özlemin giderilmesi amacıyla inşa edilmiştir. Örneğin; Japon bahçelerinin bazıları dini yapı, bazıları ise saraya ait bahçelerdir. Japon bahçelerinde; su, adalar, köprüler, pavyonlar, kayalar, taşlar, kum, taş, kandiller-fenerler, suçanakları, yer döşemeleri, adım taşları ve çitler-duvarlar gibi aksesuarlar bahçe mekanının ayrılmaz parçalarındandır (Ankara Üniversitesi, t.y.).

“Peyzaj sanatı, yalnızca bir bahçe tasarlamak değil, aynı zamanda bir ideolojiyi, kültürel bir kimliği ve hatta dini bir inancı yansıtmak için kullanılan güçlü bir araçtır” (Wong, 2016: 145).

Görsel 3. Ryoan-ji Zen Tapınağı. Kare-sansui (kuru çakıl) bahçesi, Kyoto, Japonya

Fransız Bahçeleri

17. yüzyıl Fransa'sında bahçe kavramı ulusal kültürde kilit bir rol kazanmıştır. Böylece bahçecilik Avrupa tarihinde ilk kez geleneksel sanat dallarıyla aynı düzeye gelmiş, hatta onların önüne geçmiştir. Fransız bahçesi olarak bir kavram haline gelen şey, grand siècle'nin (gransiekle) (Büyük Yüzyıl) ideallerini belki de en mükemmel biçimde yansıtmaktadır. Bu türün yaratıcısı bahçe mimarı Andre Le Notre ise Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Gianlorenzo Bernini ya da Peter Paul Rubens gibi büyük Barok sanatçıları kadar saygı görmüş, Versailles Palace (Versay Sarayı) ise mimarın diğer sarayları gölgede bırakmıştır (Fidan, 2018).

Çin Bahçeleri

Çin'in klasik bahçe sanatının başlangıcı hakkında, şimdiye kadar net bir bilgi elde edilememiştir. Ancak bahçe mimarisinin kullanım özellikleri analiz edildiğinde; Çin bahçe sanatının, Yin (M.Ö.1600-M.Ö.1046), Zhou (M.Ö.1046-M.Ö.249) devirlerinde ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

Bu kapsamda 3000 yıllık tarihi olduğu varsayılan Çin bahçe sanatı dünya bahçe sanatının en erken başladığı ülkelerden biri olarak bilinmektedir. Muhteşem bir sanatsal düzey ve benzersiz ulusal tarza sahip olan Çin bahçe sanatı bu nedenle dünyadaki diğer ülkelerin bahçe sanatı içerisinde çok önemli bir konumuna sahiptir (Mamut ve Barış, 2012: 48).

Çin'in kendine özgü iklimi, coğrafi özellikleri, toprak yapısı ve farklı birçok bitkinin yetişmesine olanak tanınması, Çin bahçesi stiline oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır. Çin bahçeleri, Çin kùltürünün binlerce yıllık birikimi, kùltürel, coğrafi, felsefi, dini etkileşimlerin ve inançların bir ürünüdür. Özellikle, yaşam sanatını utkuya yönlendirmek isteyen, göndermeler, metaforlar ve sembollerle dolu felsefe bahçesidir (Mamut ve Barış, 2012: 49).

Görsel 4. Suzhou
Klasik Bahçeleri,
Suzhou, Çin

Çin bahçelerinin donanımlı olması için yedi şeyin uyumlu olması koşulu aranmaktaydı. Bunlar; toprak, gökyüzü, taşlar, su, binalar, yollar, bitkiler. Bunlar özellikle birbiri ile uyum içinde olduklarında, sekizinci öge olarak onlarla birlikte mükemmel uyuma ulaşabilen insanın üzerinde olumlu etkiye sahiptir (Mamut ve Barış, 2012: 49).

Çin'de yaygın olan üç önemli dinin kurucuları Konfüçyüs, Lao-çe ve Buda insanlara sürekli olarak doğaya saygının ve onu tanımanın gerekliliğini aktarmışlardır. Bu nedenle, doğanın ana kurgusunu oluşturan kayalar, dağlar, göller ve nehirler Çin sanatında özellikle bahçe düzenleme anlayışının temel öğeleri olmuştur. Bu öğelerden dağlar ve kayalar dünyanın iskeleti, nehirler ise kan damarları olarak düşünülmüştür. Bu anlayış içinde, Çince 'bahçe' sözcüğü dağ ve su sözcüklerinin bileşimi olan "shan shui" (şen şuei) ile ifade edilmiştir (Mamut ve Barış, 2012: 49).

Versailles Palace (Le château de Versailles)

17. yüzyılda Avrupa'da, özellikle de Fransa'da hüküm süren klasik ideoloji, felsefi temelini Descartes'ın rasyonalizminde buldu. İdeoloji, matematik gibi sanatın da açıkça düzenlenmesi gerektiğini vurguladı. Sanat, üstün bir monarşiye hizmet etmektir. Edebi ve sanatsal düşüncede geometrik estetiğin doruk noktası, mimaride ve bahçe yapımında orantılı, aksel simetri ve ana binaların çevreyle olan ilişkisinde kendini gösterdi. Klasisizmin özü, Fransa'daki Versailles Palace (Versay Sarayı)'dır (Turner, 2005: 11).

Matematiksel veya geometrik estetik, uzun zamandır Avrupa'daki edebiyat ve sanat dünyasına hakim olmuştu. Bu tür bir estetiğin etkisinin izi sadece mimari, heykel, resim ve müzikte değil, aynı zamanda bahçe yapımında da görülebiliyordu. Estetik "akılcılık" ideolojisi, bahçe yapımında geometrik stilin evrimini derinden etkilemiştir.

Bahçeler birden fazla amaç için inşa edilmiş olabilirler. Yalnızca tapınak ve bira bahçeleri tek amaçlı olma eğilimindedirler. Versailles bir sanat eseri olmanın yanında yüksek sosyete için bir buluşma yeridir. Tarihi bir Fransız şatosu olan Versay sarayı 1661 yapılmaya başlanmış olup çeşitli zamanlarda genişletilmiştir (Turner, 2005: 11).

14. Louis döneminin Barok tarzı Fransız usulü parkında, Rönesans döneminde insan için tasarlanan pastoral manzaralar, dengeli ve son derece kontrollü bir sanat yapıtına dönüşür. Bu açıdan Fransız bahçelerinde katı bir kuralcılık olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan insanın doğa üstünde tam bir egemenlik kurduğunu gösteriyor bize. Dolayısıyla "Versailles bahçeleri, yalnızca bir peyzaj harikası değil, aynı zamanda siyasi gücün ve mutlakiyetçiliğin görkemli bir sembolüdür" (Hazard, 1998: 56).

Görsel 5.
Versailles Palace
(Versay Sarayı),
Paris, Fransa

Yin-He Yuan (Yazlık Saray)- Uyumun Korunması Bahçesi

"Yaz Sarayı" olarak bilinen Yin-He Yuan, bugün Pekin'in kuzeybatısında oldukça büyük halka bir açık parktır. Kökenleri, hükümdarlar tarafından imparatorluk boyunca yaptıkları seyahatlerde ikametgah olarak kullanılan, Jin hanedanlığı döneminde 1153 yılında inşa edilen küçük bir saraya kadar uzanmaktadır. Bölge, yüzyıllar boyunca sık sık değişti ve en önemli değişim 1751'de, Qianlong İmparatoru döneminde, annesinin 60'ıncı doğum günü şerefine tüm parkı genişletmeye karar vermesiyle gerçekleşti. Bununla birlikte, çalışmalar 1764'e kadar tamamlandı ve Park, Qingyi yuan, "Berrak Dalgaların Bahçesi" adını aldı (Beijing Buzz, t.y.).

Hangzhou kentindeki Batı Gölü'nün hidrografik durumu göz önünde bulundurularak, Qianlong parkın ortasındaki gölü genişletti ve batı kesiminde ağaçlık arazi şeritleriyle ayrılmış

iki ayrı ama birbirine bağı su kütlesi yarattı; bu üç parçanın her biri bir adaya sahipti. Göle hakim olan tepe de yükseltildi ve parkın çevresinde çok sayıda yapı inşa edildi. Park, ilk olarak 1860'ta İkinci Afyon Savaşı'nda İngiliz-Fransız birlikleri tarafından ve 1900'de Boxer İsyanı sırasında Sekiz Milletler İttifakı birlikleri tarafından hasar gördü, ancak her iki kez de İmparatoriçe Dowager Cixi tarafından yeniden inşa edildi. Parkın bugünkü adını aldığı ilk rekonstrüksiyonu takip ediyordu (Wong, 2016: 196).

300 hektarlık park, her ikisi de yapay olan bir tepenin ve büyük bir gölün uyumlu bir şekilde yan yana gelmesi üzerine odaklanmıştır. Wanshou shan, "Uzun Ömür Tepesi" olarak adlandırılan tepe, bölgenin kuzey kesimini kaplar; yoğun ormanlık, girift topografyasına yerleştirilmiş tapınaklar, köşkler ve bahçelerle bezenmiştir. Bunlar, Xiequ yuan adlı küçük bahçe, "Bahçe içinde bahçe" modeli, düzensiz şekilli gölün, bir dizi patika ile birbirine bağlanan teraslı zarif pavyonlarla çevrilidir. Tepenin üzerinde yüksek sekizgen bir pagoda olan Foxiang ge, "Buddha Koku çardağı" tüm parka bir odak noktası sağlıyor. Tepenin eteğinde, tüm parkın dörtte üçünü kaplayan büyük Kunming Gölü yatıyor. Göl kuzeybatı kenarında daralarak tepenin eteğinde bir kanala dönüşüyor (Wong, 2016: 196).

Görsel 6. Yi-He Yuan
Yazlık Saray, Pekin, Çin

İki farklı bahçenin düzenlemesini daha spesifik bakışla, bahçeyi oluşturan temel elemanlar üzerinden incelemek iki kültür arasındaki benzerlik ve farklılıkları daha görünür kılacaktır. Bu amaçla Versailles ve Yazlık Sarayı, su, yollar, bitki örtüsü başlıkları altında karşılaştırabiliriz.

Görsel 7. Yi-He Yuan
Yazlık Saray, Pekin, Çin

Su

Tarihsel olarak, Çin kırsalının en gelişmiş alanları pirinç tarlalarıyla karakterize edildi. Bu alanların su baskını, tüm bölgelerin refahının bağlı olduğu bir mahsul için gerekli suyu sağlayan karmaşık hidrolik sistemlerle düzenleniyordu. Kuşlar tarafından canlandırılan parlak yüzeyleri ve bitki örtüsünün parlak yeşili, arazinin morfolojisine bağlılıkları ve küçük ağaç veya bambu bahçeleri ile serpiştirilmiş alanları ile geleneksel pirinç tarlaları, insanoğlunun şimdiye kadar yarattığı en hoş manzaralar arasındadır. Çin bahçelerinin bu gibi tarım alanlarından evrildiği düşünülebilir.

Çin bahçelerinde su ortama huzur, serinlik ve canlılık kazandırmak amacıyla kullanılmıştır. Göller ve havuzlar en önemli su formlarıdır. Su bazen düz bahçelerde yosun kaplı bir küçük taştan fışkırır bazen de küçük bir akarsuyun başlangıcını temsil eder. Aynı zamanda suyun varlığı suyun varlığı, kompozisyona bir ferahlık, dinamizm ve canlılık duygusu verir; ses boyutunu ekleyerek- akarsuların gürlemesi ve sazanların sıçraması havuzlarının pozitif enerji rezervuarları olduğu feng shui ilkelerini destekler. Akışlar asla düz gitmez, doğal bir kaynaktan geliyormuş gibi görünür. Yapay yüksekliklerden akan sular, küçük bir şelaleler halinde ana havuza dökülür (Rinaldi, 2011: 81).

Görsel 8. Yi-He Yuan
Yazlık Saray, Pekin, Çin

Su Fransız bahçelerinin de önemli bir parçasıdır. Versailles'da, bazı korulardaki şelaleleri, çeşmelerdeki su fışkıyeleri ve Water Parterre veya Büyük Kanal'da gökyüzünü ve güneşi yansıtan suyun sakin yüzeyi peyzajın olmazsa olmazıdır. Parkta Bulunan 50 çeşme 620 Fıskiye 5.57 km. Grand Canal ile birlikte toplamda 25 hektarlık su kütlesi bulunur (The Fountains, t.y.).

Parkın her bölümde ayrı dönemlerde yapılmış mitolojik sahnelerin canlandığı heykellerle süslenen çeşmeler bulunur, bunlar: Kraliyet yolunun girişinden bakıldığında açısıyla parkı dört sahneye ayıran 4 Mevsim Çeşmesi (İlkbahar Çeşmesi/Flora Çeşmesi (1674), Yaz Çeşmesi/Ceres Çeşmesi (1673), Sonbahar Çeşmesi/Bacchus Çeşmesi (1674) Kış Çeşmesi/Satürn Çeşmesi (1677) (The Fountains, t.y.).

Hayvanların Kavgası Çeşmesi

Su bahçesinin batısında ve merkezi eksenin her iki yanında, 1687'de yapılan çeşmeler dövüşen hayvanları betimleyen heykelleri çevreler ve etkileyici bir gerçekçilik gösterirler. Kuzeyde, Diana veya Akşam Çeşmesi, bir kurdun ve bir yaban domuzuyla dövüşü ve bir aslanın bir aslanla dövüşünü betimler. Güneyde, Daybreak Çeşmesi'nde bir ayıyı düşüren bir kaplan ve bir geyiği düşüren bir tazi var görünür. Her parçada, muzaffer hayvanların fıskiyesi üst havzaya düşerken, mağlup hayvanların fıskiyesi alt havzaya düşer. Yani su belirgin bir şekilde hiyerarşiyi de temsil etmiş olur (The Fountains, t.y.).

Görsel 9. Fountains of the
fight of the animals
(Hayvanların kavgası
eşmesi), Versay Sarayı, Paris

Ejder eşmesi

Su yürüyüşünü yarım daire şeklinde sona erdiren Ejder eşmesi yılan Python'un genç Apollon tarafından atılan bir okla öldürüldüğü Apollo efsanesinden bir bölümü temsil eder. Ana Fiskiye 27 metre yüksekliğe ulaşır ve Versailles bahçelerindeki çeşmeler arasında en yüksek olanıdır (The Fountains, t.y.).

Görsel 10. Dragon fountain
(Ejder eşmesi), Versay
Sarayı, Paris

Neptün eşmesi

1679 ve 1682 yılları arasında yapılan Neptün eşmesi, Neptün temalı deniz dekorasyonundan oluşmaktadır; kurşun heykellerin etrafına düşen 99 fiskiyenin sayısı, boyutu ve çeşitliliği büyük beğeni toplamaktadır (The Fountains, t.y.).

Latona Çeşmesi

Latona'nın çeşmesi, Ovidius'un Metamorphoses'undan esinlenmiştir. Apollon ve Diana'nın annesi Latona'nın çocuklarını Likya köylülerinin hakaretlerinden koruyan Jüpiter'e intikamını alması için yalvardığı anı betimler (The Fountains, t.y.).

Görsel 11. Latona fountain
(Latona çeşmesi), Versay
Sarayı, Paris

Apollo Çeşmesi

13. Luis zamanında Kuğular gölü olarak bilinen ve hali hazırda var olan bu göle daha sonra 14. Luis zamanında Apollo Çeşmesi ekleniyor. Yıldızlı kurşundan yapılan heykel Apollo'nun atlarıyla sudan göğe yükseldiği anı temsil eder.

Görsel 12. Apollo's fountain
(Apollo çeşmesi), Versay
Sarayı, Paris

Ayna Havuzu

1672 de kazılan ve keskin geometrik hatlara sahip olan ancak diğerlerine nazaran daha doğal görünümlü bu bahçeyi diğerlerinden ayıran en büyük özelliği zeminle aynı düzlemde olmasıdır.

Görsel 13. Mirror pool
(Ayna havuzu), Versay
Sarayı, Paris

Yollar, Patikalar

Yollar ve patikalar açısından incelendiğinde; Çin bahçesinin tasarımlarında öne çıkan özelliklerden biri de ziyaretçiyi yavaşça parkın tümünü gezmeye teşvik eden kıvrımlı yolardır (Mamut ve Barış, 2012). Bu yollar ziyaretçiyi parkın bir noktasından diğerine götürürken beklenmedik sahnelerle karşılaştıran hikaye dizisi olarak da görülebilir. Dolambaçlı ve kıvrımlı yollar bir binadan koruya giderken bir göletin kıyısını takip eden, kayaların arasından geçen dolambaçlı yürüyüş yolları yalnızca bahçenin çeşitli bölümlerini birbirine bağlama işlevini yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda anlatının sırasını veya hikaye akışını belirleme işlevine de hizmet eder.

Yaya yolu sistemi, ziyaretçinin hareketini belirli noktalara doğru yönlendirir ve parkurun kaplama malzemesindeki ve yüksekliğindeki değişiklikler sahnelerin algılanma temposunu belirler. Bu nedenle yollar, bahçenin öyküsünün orkestrasyonunda anahtar bir unsur oluşturur- ancak arkasındaki besteci gizli kalmalıdır. Bu özellik tüm yollar için ortaktır. Kısa bölümler dışında hiçbir zaman doğrusal değillerdir (Rinaldi, 2011: 87).

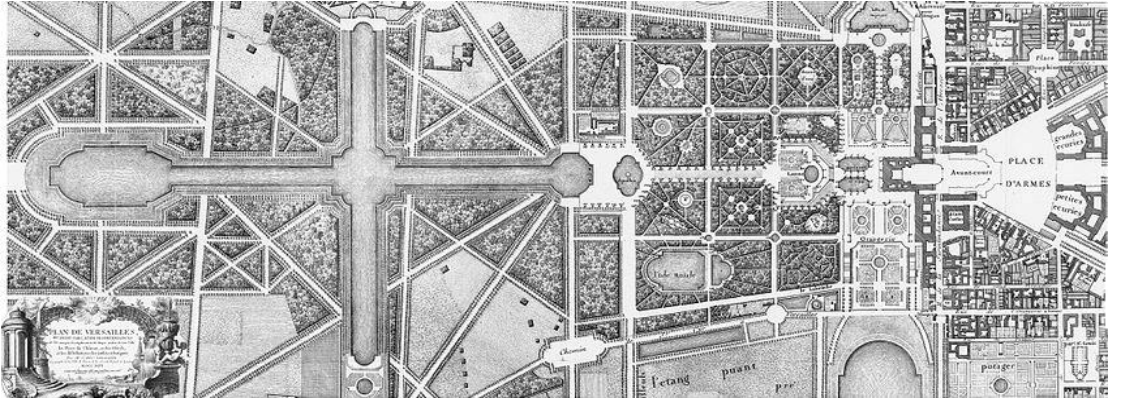
Feng Shui ilkeleri ve doğal çevrenin ilhamını takiben, yollar bükülebilir, zikzak olabilir veya kırık ya da eğri görünümünde olabilirler. Rampalar, basamaklar küçük köprülerle değişen yükseklik, genişleyen ve daralan yollar ziyaretçiyi öngörülemez bir gezintiye çıkarmak üzere tasarlanmıştır. Ancak tüm bu dikkatli planlama ve tasarım asla ziyaretçiye hissettirilmez (Mamut ve Barış, 2012: 50). Çoğu kez yollar doğal ya da yaratılmış arazi hareketlerine uyum sağlar ama düzlüklerde bile sanki rastgele yapılmış gibi görünen kıvrımlara sahiptirler. Genelde yollara, oynayan kedilerin hareketleri gibi kıvrımlar verilmesi önerilmektedir. (Mamut ve Barış, 2012: 50).

Açık hava yollarının yanı sıra yer yer mor salkımlarla örtölmüş ya da ince lake ahşap kullanılarak çevrelenmiş kapalı yollar da bulunmaktadır. Bu tür yollar da bahçenin bölümleri arasındaki bağlantıyı oluştururken bahçenin dinamizmi ve gizemine de katkıda bulunur. Çin bahçe geleneğinin önemli elemanlarından biri olan köprüler de yürüyüş yolları gibi ziyaretçiyi şaşırtacak şekillerde tasarlanmıştır. Taş veya ahşap malzemeler kullanılarak yapılan köprüler yer yer suya daha yakın ve trabzansız olabilir, bu şekilde bahçenin karmaşık görünümünü destekler (Rinaldi, 2011).

Görsel 14. Yi-He Yuan
Summer Palace (Yazlık
Saray), Pekin

Versailles Palace yürüyüş yolları açısından incelendiğinde ise, Versay bahçelerinin André Le Nôtre tarafından kuzey-güney ve doğu-batı olmak üzere iki eksen etrafında düzenlediği bilinmektedir. İlki Neptün Çeşmesi'nde başlar, Su Yürüyüşü boyunca geçer ve Orangery ve İsviçreli Muhafız Gölü'ne doğru devam eder. İkincisi, Grande Perspective olarak bilinen, bahçeleri bir simetri eksenine gibi ikiye böler, Leto Çeşmesi'ni geçip Kraliyet Yolu'nu Büyük Kanal'a kadar takip eder. Optik efektler ve sürpriz unsurları, Kral'ın bahçevanının mükemmellikte ustalaştığı ve özellikle bu perspektifte Versailles'da kullandığı Fransız resmi bahçesinin karakteristik özelliğidir (Parterres and Paths, t.y.).

Görsel 15. Versailles Palace
(Versay Sarayı) kuş bakışı
plan, Paris, Fransa

Sadece Versailles'daki bahçe değil, bahçe sanatı 17. yüzyıl Fransa'sında, neredeyse mimari kadar önemliydi. Kısmen bunun nedeni, bahçenin, diğer herhangi bir sanat formundan daha fazla, iki şeyi göstermesiydi: insanın doğayı evcilleştirme ve kontrol etme yeteneği veya insanın çevre üzerindeki zaferi ve bilimin mekan üzerindeki baskısı.

Kısaca özetlemek gerekirse, Versailles Palace bahçesinde yollar bahçeleri geometrik formlarla keskin bir şekilde ayırır (düz, daireli). Devasa simetri eksenleriyle bahçeyi birbirine bağlayan yollar Paris Caddesi'nde birleşir. Bahçenin merkezindeki Sarayda Louis'in Yatak odasına simetrik bir şekilde bakan yol kusursuz düzlükte kilometrelerce ilerlemekte ve Luis'in Paris'i ve dünyayı kontrol ettiği izlenimi yaratmaktadır. Sarayla mimari benzerlik taşıyan villalar ve bu villaları ayıran yollar, sonsuz tekrar ve tekdüzelik Yine Versailles'ın gücünün sembolik mesajıdır.

Görsel 16. Versailles Palace (Versay Sarayı), Paris, Fransa

Bitki Örtüsü

Yi-He Yuan *Summer Palace (Yazlık Saray)* bahçesindeki bitki örtüsü tasarımı kompozisyon, atmosfer kaygılarının yanı sıra sembolik anlamları da barındırır. Bir Çin bahçesinin tasarım ve yapım sürecinde bitki örtüsü yığınlar ve tekli örnekler halinde, pavyonlar kayalar ve yollardan sonra yerleştirilir. Böylece yollar ve bitkiler birbirlerini dengeleyebilir ve her sahneye farklı bir anlam ve karakter katılmış olur (Rinaldi, 2011: 99). Yıl boyunca bitki örtüsü değişse de, bahçenin farklı bölümleri uyumlu kalmalıdır. Mevsimlerin ilerlemesinin vurgulanması, bahçenin botanik karakterizasyonu tarafından kontrol edilen ana etkilerden biridir (Rinaldi, 2011: 99).

Görsel 17. Yi-He Yuan Summer Palace (Yazlık Saray), Pekin

Çin bahçelerinde zemin kaplaması olarak çim bitkilerinden çok taş, mozaik, kum gibi cansız malzemeler kullanılır. Bu malzemelere ise sonbaharda renk etkisi meydana getirebilen *Acer palmatum* (Japon akçağacı) gibi ve kaligrafik özelliklere sahip *Salix* (Söğüt), *Betula* (Huş) vb. bitkiler kullanılır. Çiçek parterlerine az yer verilmektedir. Renk etkisi su, gökyüzü ve ağaç yapraklarının renklenmesiyle elde edilir (Mamut ve Barış, 2012: 50).

Çin bahçe düzenleme ilkelerine göre bahçede istenilen yere istenilen renkte çiçek dikilmesinde bir sakınca yoktur. Ancak belli bir bölgenin enerjisini tetiklemek isteniyorsa, o zaman anlamlarına göre doğru çiçek seçimleri yapılmalıdır. çiçeklerin de kendine göre anlamı vardır. Mesela, Gülhatmi üretkenliğin simgesidir. Fulya (jonquil) ve Nergis (narcissus), cömertliği simgeler. Lale (Tulipa gesneriana) aşkın sembolüdür (Rinaldi, 2011: 99). Çin bahçelerine dikilen ağaçların da bir anlamı vardır. Elma (Malus domestica), Kaysı (Prunus armeniaca) ve Nar (Punica granatum) bereket ve ün sahibi olmaktır. Şeftali (Prunus persica) arkadaşlık, aşk ve ölümsüzlüğü simgeler. Portakal (Citrus sinensis) mutluluk, zenginlik ve şans anlamına gelmektedir. Ağaçlar doğu ve güneydoğu yönüne ekilirse güç ve güven sağlar. (Rinaldi, 2011: 99).

Versailles Palace (Versay Sarayı)'nın bitki örtüsü ise başlangıçta yakınlardaki ormanlarda yetişen ıhlamur ve kestane ağaçlarıyla sınırlıyken yüzyıllar içinde uzak coğrafyalardan getirilen ender bitki türleri ve ağaçlarla zenginleştirilmiştir; Amerikan lale ağacı ve Virginian ardıç, Japon Pagoda ağacı, Çin katalpası ve dev sekoya. Bazı eski ağaçlar 1999 fırtınasından sağ çıkamamış olsa da, en dikkat çekici türlerin birçoğu hala ayaktaadır. Bugün varlığını devam ettiren bitkilere dikkat çekilmesi için saray bahçesinde bir rota oluşturulmuş (The Growes, t.y.).

Sonuç

Farklı zamanlarda inşa edilmiş yazlık saraylar üzerinden Batı ve Doğu kùltürlerini karşılaştırdığımızda, her iki kùltürün bahçe tasarımına yaklaşımlarındaki derin benzerlikler ve farklılıklar, her iki kùltürün estetik ve felsefi anlayışlarını gözler önüne serer. Batı bahçelerine baktığımızda, geometrik düzenin öne çıktığı ve insanın doğayı kontrol etme arzusunu simgeleyen bir estetik anlayışına rastlarız. İnsan merkezli bir bakış açısıyla, doğa insanın istekleri doğrultusunda şekillendirilmiş ve zamanla gösteriş unsuru haline gelmiştir. Batı bahçeleri, büyüklükleri ve simetrik yapılarıyla, sadece görsel estetiği değil, aynı zamanda gücün ve toplumsal düzenin bir göstergesi olarak da işlev görmüştür. Bu bağlamda, Batı kùltüründe bahçeler, birer statü sembolü haline gelmiş, insanlar doğayı sahiplenmiş ve ona şekil verme gücünü kendi üstünlükleriyle ilişkilendirmişlerdir.

Öte yandan, Çin gibi Doğu kùltürlerinde bahçecilik daha derin bir anlam taşır. Burada insanın doğayla uyumlu bir ilişki içinde olması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Doğu bahçeciliği, doğanın özgürlüğüne ve karmaşıklığına saygı duyarak tasarlanır. Doğa, onun içinde var olan öğelerle birlikte kabul edilip, insanın bu doğal düzeni bozmadan, onunla bir bütün olarak yaşaması gerektiği vurgulanır. Bu kùltürde, doğanın sanatsal bir yansıması olarak, bahçelere içsel bir dinginlik ve ruhsal huzur katılmaya çalışılır. Doğu bahçelerinde görülen doğal malzeme kullanımı, doğa ile uyumlu bir şekilde düşünülerek yerleştirilmiştir. Taşlar, kumlar, su ve bitkiler, doğanın yüceliğine bir tür saygı duruşu olarak karşımıza çıkar ve her biri bir anlam taşır. Bahçenin tasarımı, bir yandan insanın dinlenmesini ve huzur bulmasını hedeflerken, diğer yandan insanın doğa ile bütünleşmesi gerektiğini ima eder.

Her iki kùltür de benzer doğal malzemeleri kullanmış olsalar da, bu malzemelere yaklaşımlarındaki felsefi ve estetik farklılıklar oldukça dikkat çekicidir. Batı kùltüründe insanın doğayı şekillendirme ve yönetme çabası, bir güç ve estetik arayışı oluştururken, Doğu kùltüründe bu malzemeler doğanın bir parçası olarak kabul edilip, insanın onu doğal haliyle kabul etmesi gerektiği düşünülür. Her iki yaklaşım da kendi içinde benzersizdir ve kùltürel zenginliklerini gösterir.

Bu araştırma, Batı ve Doğu kùltürlerinin bahçecilik anlayışlarını derinlemesine inceleyerek, her iki kùltürün doğa ile olan ilişkisini ve bu ilişkiyi tasarımlarına nasıl yansıttıklarının anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, geçmişteki bahçe tasarımlarının, bugünün peyzaj sanatını nasıl etkilediğini görmek, bu kùltürel mirasın günümüz tasarımlarına katkı sağladığını gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak, her iki kùltürün de bahçecilik sanatına katkıları, farklı bakış açılarıyla doğaya olan yaklaşımın zenginliğini ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Araştırma Etiği / Research Ethics

Bu araştırma insan araştırmalarının doğrudan gerçekleştirilmediği ve dokümanlara dayalı bir araştırmadır. Etik Kurul İzni gereksinimi doğmamıştır.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Yazar çalışmanın tamamından sorumludur.

Çıkar Çatışmaları / Competing Interests

Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Araştırma Fonlaması / Research Funding

Bildirilmedi.

Veri Erişilebilirliği / Data Availability

Uygulanamaz.

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış hakemler tarafından değerlendirildi.

Orcid

Dilara Mataracı <https://orcid.org/0009-0008-6625-1634>

Kaynakça

- Aytekin, C. (2013). *Claude Monet'nin "Nilüfer Bahçesi" üzerine eserleri bağlamında farklı kültürlerdeki bahçe felsefelerinin resim sanatına etkileri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Burke, E. (1757). *A philosophical enquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful*. London.
- Batey, M. & Lambert, D. (1990). *The English garden tour: A view into the past*. John Murray.
- Gothin, M. L. (1991). *A history of garden Art*. New York: Hacker Art Books.
- Hunt, J. D. (2000). *Greater perfections: The practice of garden theory*. University of Pennsylvania Press.
- Hazard, S. (1998). *Versailles: The politics of landscape*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- İnaji, T. (2009). *The garden as architecture: Form and spirit in the gardens of Japan, China, and Korea*. Kodansha International.
- Mamut, M. ve Barış, M. E. (2012). Çin bahçesi ve bahçe sanatı. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(22), 22-38.
- Rinaldi, B. M. (2011). *The Chinese garden*. Birkhäuser GmbH.
- Turner, T. (2005). *Garden history*. Spon Press.
- Wong, Y. (2016). *A paradise lost: The Imperial Garden Yuanming Yuan*. Springer.
- Fidan, I. (2018). "André Le Nôtre ve bahçeleri". *Arkitera*, 23 Ekim 2018, <https://www.arkitera.com/haber/andre-le-notre-ve-bahceleri/> adresinden erişilmiştir.
- Parterres and Paths (t.y.). "Château de Versailles", <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/gardens/parterres-and-paths> adresinden erişilmiştir.
- The Fountains (t.y.). "Château de Versailles", <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/gardens/fountains#the-four-seasons-fountains> adresinden erişilmiştir.

- Nişanyan (t.y.). “Bahçe”. <https://www.nisanyansozluk.com/?k=bahçe> adresinden erişilmiştir.
- Beijing Buzzz (t.y.). “Summer Palace History”. https://www.beijingbuzzz.com/summer_palace_introduction/summer_palace_history.html adresinden erişilmiştir.
- Ankara Üniversitesi (t.y.). “14. Hafta: Uzakdoğu Bahçe Sanatı”. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/11817/mod_resource/content/1/14.%20Hafta%20Uzakdogu%20Bahce%20Sanati.pdf adresinden erişilmiştir.
- The Growes (t.y.). “Château de Versailles”, <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/gardens/groves> adresinden erişilmiştir.